

JOSIP NAGY, Zagreb

LEKSIKOGRAF JOAKIM STULLI U SLAVENSKOJ FILOLOGIJI

U doba kada se potkraj 18. i za prvih decenija 19. stoljeća, za Josipa Dobrovskoga, Jerneja Kopitara i Pavla Josipa Šafaříka stala obrazovati slavenska filologija, znatne su zasade došle s juga na sjever i poradile u korist mladenačkog "slavjanovjedenija". Došao je i dubrovački franjevac Joakim Stulli sa svojim trodijelnim rječnikom u šest svezaka.

Rodio se dvadeset i četiri godine prije Dobrovskoga - Stulli god. 1729, Dobrovský 1753. - a umro dvadeset i dvije prije njega. U Beču je živio dvanaest godina, a od 1782. do 1794. Dobrovský ga je češće posjećivao, listao po njegovu rukopisu, isticao njegov mar, radovao se što će njegov rječnik sadržati sve "ilirsko ili južnoslavensko", ali i primijetio da Stullijev rječnik neće biti etimološki.

Kopitar je bio mlađi od Stullija 51 godinu (1780-1844). U naponu snage i radinosti, namještenik kod Dvorske biblioteke u Beču, pun brige za slavenske literarne proizvode, svoju je pažnju poklanjao i Stullijevu rječniku i izdanjima njegovih djela god. 1801, 1806. i 1810. Za prvi je dio saznao iz djela "Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei" (Dubrovnik 1802-1803) pedagoga i učenjaka, pijarista Franje Marije Appendinija (1768-1837).

Pismeni saobraćaj između Kopitara i Appendinija, baš tim povodom, započeo je oko god. 1809. i potrajao do 1827. Vezom Dobrovskoga s Appendinijem ojačao bi se, po Kopitaru, odnos između slavenskog sjevera i juga. Na štetu je tome što Appendini

ne zna njemački. God. 1808. piše Kopitar: "... und so wird der slavische Norden mit dem Süden verbunden. Schade dass der Ragusaner Piarist nicht Deutsch kann, und folglich in der Slavischen Geschichte um 50 Jahre zurück ist."

U proćelju drugoga, hrvatsko-talijansko-latinskoga dijela Stullijeva rječnika jest Appendinijeva rasprava "De praestantia et vetustate linguae illyricae eiusque necessitate ad plurimorum gentium populorumque origines et antiquitates rite investigandas". O njoj je Dobrovský dvaput, negativno ali prilićno blago progovorio, u "Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung" I (1808), br. 17, str. 134 i u svojoj "Slovanki" II, 94-106. U pismu Kopitaru oćajno je uskliknuo: "doleo vicem slavitorum! ... immer müssen wir lächerlich werden. Posaunenlob und Ruhmredigkeit."

U svom pismu od 15. studenoga 1811. - pređašnja nisu saćuvana - spominje Kopitar da ga veoma zanima "stara i moderna povijest" materinskog jezika, zapravo jezika Slavenâ uopće, kome je Appendini posvetio svoju pažnju. Njegov spis "De praestantia et vetustate linguae illyricae" upoznao je već god. 1807, dok je bio tajnik baruna Zoisa, s kojim se Appendini dopisivao. Upotrijebio ga je za gramatiku materinskog jezika, za svoju "Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnthen und Steirmark", Ljubljana 1808.

Šalje mu prikaz Dobrovškoga o njegovoj raspravi iz "Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung" i u popratnom pismu od 15. studenoga 1811. piše: "J'ai eu l'honneur de faire la connaissance de Votre savant traité de Vetustate et praestantia linguae illyricae à l'occasion qu'un officier autrichien retourné de la Dalmatie, en 1807 l'apporta à Laibach... Le célèbre Abbé Dobrovsky de Prague, de l'aveu général le plus habile de nos Slavistes du nord, me demande un exemplaire de votre ouvrage de vetustate." U pismu je, dalje, rijeć o Kopitarevu zaposlenju u Dvorskoj knjižnici u Beću i o mogućnostima da radi na području slavenske nauke, o pomoći koju bi mu u tu svrhu pružio Appendini, o leksikografu Voltiggiju, o potrebi da Appendini naući njemački "dans la persuasion ou je suis que quiconque veut approfondir la langue

slave, doit indispenablement étudier l'allemand". Ulfilasov prijevod, nastavlja, nije slavenski nego njemački spomenik i ističe novija naziranja o širenju Slavena. Appendiniju se otvara široko polje rada s obzirom na Ilirik i Panoniju. Opisuje "Slavin" Dobrovskoga i uopće njegov gramatički rad pa, prelazeći na potrebu dobavljanja literature iz Hrvatske, kaže: "Mr. le Baron de Zoïs a bien voulu promettre de nous ouvrir un chemin: nous attendons avec impatience votre grammaire et le dictionnaire de Stulli." Završava riječima o sebi: "Quant a moi, je voudrais bien servir d'instrument pour rapprocher le nord et le sud du monde slave litteraire, étant sous tant de rapport presque au centre de sa vaste étendue" (Građa za povijest književnosti hrvatske IX, 1920, 103-107).

Ocjena Dobrovskoga o Stullijevu rječniku objelodanjena je u "Slovanki" I, 1814. Bit će da je djelo dobio, posredstvom Appendinija, 1812-1813. I ovdje on ističe Stullijev mar i us-trajnost u radu, što je iz ruskih rječnika pobrao nekoliko riječi, ispravno odredio značenje pojedinih izraza, a zamjera što nije pobliže označio riječi koje je našao u glagoljskim i drugim spomenicima, što su netočne njegove oznake participa i negacije te stranih izraza.

Šafařík, u vrlo mladim godinama u doba objelodanjenja Stullijeva rječnika, za svoju povijest hrvatske književnosti ("Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur". Geschichte der südslawischen Literatur II. Aus dessen handschriftlichen Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček. Prag 1865), savjesno je i marljivo upotrijebio Appendinijeva djela, njegove "Notizie istoricho-critiche" i "Memorie spetanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro" (Dubrovnik 1811). Pored toga, kako napominje Jireček, dobio je od samog Appendinija dragocjene rukopisne podatke.

U dva je navrata Šafařík u svom djelu ocrtao Stullijev život i rad: prvi put (str. 87-88) na osnovi uvoda u prvom djelu rječnika i rukopisnog gradiva a drugi (str. 111-114) polazeći od ocjene Dobrovskoga u "Slovanki". Oba puta iznio je i svoje kritičke poglede, a svojom poviješću južnoslavenskih knji-

ževnosti "podigao sebi spomenik neprolaznih zasluga za povijesno-književne i filološke obradbe u korist 'ilirskog' plemena", kako kaže Vatroslav Jagić ("Istorija slavjanskoj filologiji". - Enciklopedija slavjanskoj filologiji, 273).

Posvećujući pažnju južnoslavenskim filološkim pitanjima u krugu općenitih, Šafaříkovoju pažnji nije izbjegao rad komisije obrazovane za Josipa II. (Mandić, Lanosović, Krmpotić, Stulli) koja je izdavanje prvog dijela Stullijeva rječnika spojila s reformom pravopisa, zbacila "nakazan dalmatinski pravopis - die dalmatinische Schlendrian-Orthographie" i primijenila jednostavniji, uobičajen u Slavoniji. Stulli se s time preko volje složio, a između njega i Lanosovića nastali su napeti odnosi (Miklošič, "Kopitars kleine Schriften", Beč 1857, 14-15).

Pitanje o predaji slavenskih riječi latinicom bilo je zaправо kod nas otvoreno od druge polovice 14. vijeka, kada se u hrvatskim tekstovima stala upotrebljavati latinica; kod Čeha i uopće Zapadnih Slavena od doba Jana Husa (1369-1415). U svom spisu "De orthographia bohémica" Hus ističe nedostatke češkog pravopisa, a za diakritičan način pisanja daje nove, posebne znakove; za one češke riječi koje se odvajaju od latinskih zabacuje izražavanje spajanjem slova. Pisao je jezikom praške okolice, književni jezik nastojao prilagoditi živom govoru, zagovarao čistoću jezika, izbjegavao upotrebu stranih izraza i, koliko je mogao, tvorio nove izraze. Svojom brigom za čistoću materinskog jezika ide daleko iznad svog vremena (Jan Jakubec, "Geschichte der böhmischen Literatur". - Arne Novak, "Die böhmische Literatur der Gegenwart." - Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen, Leipzig 1907, 42-45).

U Poljskoj povjesnik, bibliograf i filolog Juraj Samuel Bandtke (1768-1835), koji je dugo godina živio u Petrogradu (Lenjingradu) i izučavao ruski jezik i crkvenoslavensku književnost, objelodanio je spis prve polovice 15. vijeka "Jakobi Parkosii de Zorawice Antiquissimus de orthographia polonica libellus". Brojne pothvate za dotjerivanje, usavršavanje i reformu poljskog načina pisanja, za grafiku prikladnu za prijevode s latinskog jezika na poljski od 15. do 19. vijeka opisao je E.

Kalužnackij u djelu "Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen" koju je god. 1882. izdala Bečka akademija.

S Kalužnackim se slaže V. Jagić, koji je na Bečko sveučilište došao četiri godine nakon objelodanjenja spomenutog spisa. Rječnici, po njemu, ako nisu izričito namijenjeni dnevnim potrebama, ne stoje zasebice, nego se povezuju s ciljem slavenske filologije, koju on označuje u više navrata. Neće biti suviše ako je iznesemo s osobitim obzirom na značenje Stullijeva rječnika.

Ona, po njemu, ima obuhvaćati čitav duševni život slavenskih naroda kako se on odražuje u njihovim jezicima i pisanim spomenicima, u književnim djelima pojedinih pisaca, u pjesničkoj tvorbi naroda, u vjerskom životu, predaji i običajima. U područje rada slavenske filologije, prema tome, pripada izučavanje crkvenoslavenskog jezika, živih slavenskih jezika i njihovih narječja, slavenskih književnosti, njihovih međusobnih odnosa i veza s književnostima susjednih naroda, etnografije, mitologije itd. Vjeran načelima hrvatskog ilirizma i njegovu shvaćanju slavenske uzajamnosti, Jagić je slavenskoj znanosti odredio značajnu zadaću u suradnji oko općega, međunarodnoga, znanstvenog i kulturnog napretka ("Istorija slavjanskoj filologiji", 1).

Šafařík nije toliko riječima izrazio svoje široko shvaćanje zadatka slavenske filologije, ali je djelom, kada je, kako kaže Jagić, u nastavku razmatranja Dobrovskoga pošao u potragu za općeslavenskim zasadama ("Istcrija slavjanskoj filologiji", 271). Tako je bilo i s njegovim osvrtom na Stullija.

Dobrovský zaključuje da se pri dužoj upotrebi rječnika otkrivaju njegovi brojni nedostaci, ali da treba pohvaliti potpunost djela i ispravnost značenja pojedinih riječi. Šafařík, u skladu s time, dodaje da je rječnik u stvari magazin bogat sadržajem, ali nekritičan, i da njegova upotreba traži mnogo opreza. Divi se ustrajnom naporu neumornog čovjeka, starca koji nije štedio ni truda ni muke. Strana su mu načela kritike, obilje riječi više je prividno nego stvarno, između riječi iz pojedinih sla-

venskih jezika i hrvatskih nema prave veze. U rječniku je našao brojne lijepe starosrpske riječi; druge nije, kao "neižitni" iz Gundulićevih "Suza sina razmetnoga" (te riječi nema u akademjskom rječniku, VII 865). U latinskom i talijanskom dijelu, nastavlja, ima lijepih i dobrih hrvatskih riječi, koje uzalud tražiš u hrvatskom. Dokaz promašene metode po kojoj je Stulli radio. Završava: Stullijev je rječnik krasan jezični spomenik; pored mulja i taloga ima čiste kovine. Kritika vrši svoj zadatak kada hvali ono što je dobro, a odvrća od onoga što je zlo.

U skladu s time kaže Jagić: I pored golemih nedostataka i krupnih promašaja i zabluda, Stullijev rječnik ostaje do dana današnjega znatnom leksikografskom pojavom "u krugu ilirskog književnog jezika, ali, na kraju krajeva, po zamisli ustupa pred rječnikom Vuka Karadžića" ("Istorija slavjanskoj filologiji", 180-181).

Idući za odjekom Stullija u slavenskoj filologiji, leksikografiji i povijesti književnosti, razmatranje tog pitanja potaknut će nas da ga pratimo kroz dva vremenska i naučna razdoblja: prvo od Dobrovškoga i Šafaříka do Jagića, drugo od Jagića do danas. Onome što je rečeno za prvo treba nešto dodati.

Na nj nije zaboravila "Danica horvatska, slavonska i dalmatinska". Već u prvom godištu, u broju 48 od 5. prosinca 1835, objavljuje članak "Slavo-ilirsko i slavo-česko narječje s drugimi jezici vu ogledu bogatosti rěčih prispodobljeno". Riječi pobilježene u ovom godištu priloženoj "Sbirci nękojih rěčih, koje su ili u gornjoj ili u dolnjoj Ilirii pomanje poznane" jesu "najviše polag Stullia". U broju 30 drugoga godišta od 23. srpnja 1836, u članku "O slovstvenoj uzajemnosti medju kolęni i naręčji slavenskimi" Ivan Kolar zalaže se za organizaciju knjižnica, u kojima treba da budu rječnici "česki od Jungmanna, poljski od Lindea, ruski od Akademie, ilirski najpače od Vuka, Štulia, Jarnika i Murka itd.". U broju 15 od 14. travnja 1838, u pismu iz Vukovara od 3. travnja, zabacuje se upotreba izraza "krępos, sarčanos, svętlos", a traži "svętlost, krępost, miłost", kako se nalazi u Jambrešića, Stullija, Voltiggija i Mi-

kalje. U "Pozivu k predplati na pèrvi ilirski rëčnik ili slovar s organièkim pravopisom" (tj. na rječnik Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića), u broju od 10. travnja 1841, nabrajaju se svi rječnici pa se kaže: "... od svih više Stulli i Vuk radiše u tom poslu prilježno, tumaèeći jezik ilirski sad latinskim i talianskim, sad pak latinskim i nëmaèkim jezikom. Nëkoji izmedju njih, kao Della-Bella i Stulli iztumaèiše takodjer rëči talianske u jezik ilirski, štono od dosta velike koristi biaše u Dalmaciji."

O jezikoslovnoj sitnici, o razlici između čast i čest u broju od 14. ožujka 1846. podsjeća se da "starinski rukopis, sadržavajući životopis Aleksandra velikoga" uvijek razlikuje čast = Ehre od čest = Teil, pa se dodaje: "Ovamo spadaju i svi dalmatinski pisci i spisatelji rëčnikah, imenito Stulli, koi navodi dva puna stupca rëèih od čast = honor izvedenih, a kod čast = pars i čest = honor naroèito veli, da je to ruski" ("Rječosložje" I, 81).

U broju 28 od 11. srpnja iste godine postavlja se pitanje: "Zašto pišemo à?"; odgovara se da tako treba pisati, pa se dodaje: "Povorku ovu spisateljah pišuèih a zaglaviti ću slavnim Dubrovnikom, kolëvkom ilirske književnosti. Dàržić, Ranjina, Gundulić, Palmotić, Gjorgjić, Čubranović, Zuzzeri, Della-bella, Stulli, ovi stupovi ilirske literature, koje do sada nismo ni dostigli, a kamo li pretekli, pisali su svi a."

Sve su to bila, više ili manje, lokalna pitanja koja je iznosio duh vremena. A u svijetu, do koga je dopro Stullijev rječnik, on je bio znatna leksikografska pojava, vrijedna pažnje. Tako je bilo u Poljskoj, koja je, jedina u slavenskom svijetu, u književnosti našim šišku Menčetiću (1457-1527) i Džori Držiću (1461-1501) postavila svoje Jana Kochanowskoga (1530-1584) i Piotra Skargu (1530-1612).

U doba kada se kod Hrvata i Poljaka ustaljivalo uvjerenje o značenju jezika za nacionalno biće, o probitku izučavanja slavenskih jezika i utvrđivanja njihove srodnosti, poljski jezikoslovac Samuel Gotlib Linde (1771-1847) izdao je u Varšavi 1807-1814, u doba kad je izlazio i Stullijev, svoj znameniti

ti "Rječnik poljskog jezika". U Beču je bio bibliotekar grofa Osolinskoga, čijim je zagovorom Kopitar god. 1810. došao u Dvorsku biblioteku i tada je započelo doba njegova snažnog rada (J. Pogačnik, "Jernej Kopitar", 24). Osolinski, knez Adam Čartoriski, Linde, unijatski svećenik Mihajlo Bobrowski i još neki Poljaci, koji su u naučne svrhe zalazili u naše krajeve, živo su se zanimali za Stullija, njegov rad i uopće za književne pothvate njegova doba u Hrvatskoj. O tome s obiljem pojedinosti: V. A. Francev, "Poljskoje slavjanovjedjenje konca XVIII i prvoj četverti XIX st.", Praga Češkaja 1900, kojim se djelom obilno poslužio Jagić za svoju povijest slavenske filologije.

Prije Jagića arheolog i povjesnik Šime Ljubić (1822-1896) skovao je, u drugom dijelu svojeg "Ogledala književne povijesti jugoslavjanske" (Rijeka 1869, str. 471), prema Dobrovskome, svoju ocjenu o Stulliju. Kaže: "I zbilja nije imao prave metode, a mnogo je tuđega i bez potrebe utorao."

Poslije Jagića u naučnoj se literaturi više ističe Stullijeva marljivost i ustrajnost u radu nego manjkavost njegova djela. Vidi: D. Bogdanović, "Pregled književnosti hrvatske i srpske", knj. I, 3^e izdanje, Zagreb 1933; M. Kombol, "Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda", 2° izdanje, Matrica hrvatska, Zagreb 1961; M. Franičević - F. Švelec - R. Bogišić, "Od renesanse do prosvjetiteljstva", Povijest hrvatske književnosti, knj. 3, Zagreb 1974; indeksi.

Dragocjeni su podaci Zlatka Vincea o Stulliju, njegovu rječniku, izdanjima, riječima iz staroslavenskog, ruskog, poljskog i češkog jezika u njemu, o izvedenicama i o upotrebi ovoga rječnika za hrvatski jezik "Kraljskog Dalmatina", koji je izlazio god. 1806-1810. - u njegovu djelu "Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora", Zagreb 1978, str. 100-159. Oni upotpunjuju navode V. Jagića o ruskoslavenskim riječima u Stullijevu rječniku ("Istorija slavjanskoj filologiji", 181).

Da se Stullijev rječnik danas mora upotrebljavati s obzirivosti i kritikom, upozorili su A. Belić u člancima "Rječni-

ci srpskohrvatski" i "Stulić Joakim (Stulli)" u Stanojevićevoj "Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj" III 925 i IV 527, pa S. Musulin u članku "Hrvatska i srpska leksikografija" ("Filologija" 2) i drugi. U "Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika" JAZU, uz navode iz Stullija, stoji često napomena "nepouzđano".

U svom djelu "Dubrovačke slike i prilike (1800-1880)" (Matica hrvatska, Zagreb 1941) autor Josip Bersa (1862-1932) piše na strani 165: "Od tolikog truda nije O. Joakim imao nikakve osobne koristi; sav prihod od prodaje svog djela namijenio je svom dubrovačkom samostanu. Uopće bio je Stulli dobar čovjek, pobožan i izgledan redovnik. Ali ta lijepa svojstva iščezavala su pred naprasnim nastupima njegove kolerične prirode. Nije ni s kim mogao živjeti u miru. Još kao samostanski đak napao je jedne noći svog učitelja, koji je spavao u svojoj izbi, i isprebijao ga; zatvor ga nije izliječio; planuo bi zbog svake malenkosti; kad se O. Antun Agić birao za provincijala, Stulli načini čitavu sablazan, koja odjeknu nemilo u gradu. Srećom samostanskog mira O. Joakim putovao je dvadeset i pet godina i boravio u tuđini. U 83. godini svog života, nemirnog i ispunjenog poslom, i poslije 66 godina, kako je navukao kabanicu, legne na vječni počinak pod pločom u sakristiji franjevačke crkve."

Kad sam jednom s pokojnim autorom razgovarao o tom djelu i, skupa s njim listao po rukopisu, pričao mi je da su mu, pri sabiranju građe, poslužili razgovori s prijateljima, novine, časopisi, knjige i po koji spis dalmatinskog namjesništva (moj članak "Josip Bersa" u "Hrvatskoj reviji" VI, br. 10).

Sve u svemu, Stullijev je rječnik lijep poklon mladoj slavenskoj filologiji.